

مراسم عروسی در بین کردهای لایین

غلامرضا آذری خاکستر*

چکیده

تشکیل دولت صفویه و سیاست مذهبی‌ای که شاهان این سلسله اعمال می‌کردند؛ سبب شد تا ساختار کلی جامعه نیز تحولاتی ایجاد شود. در این زمان خراسان به عنوان ایالتی دور از مرکز، شاهد وقایع عمده‌ای بود که دولت مرکزی را گرفتار کرده بود. هجوم ازبک به نواحی مختلف خراسان موجب گردید تا صفویه توجه بیشتری را به خراسان داشته باشد؛ براین اساس در اولین اقدام به تقویت مرزهای خراسان اقدام نمود. یکی از این گروه‌ها که به خراسان کوچانده شد، کردهای کرمانج می‌باشند. در بین اقوام و طوایفی که در خراسان اسکان دارند به لحاظ تنوع قومیتی آداب و رسوم متفاوتی وجود دارد یکی از طوایف شمال خراسان کردها (کرمانج‌می) باشد. آن‌گونه که در اسناد و منابع مکتوب آمده است، سابقه حضور این گروه به خراسان به عصر صفویه می‌رسد. به خصوص با کوچ عده‌ای از کردها به شمال خراسان، سیاست حفاظت از مرزها در این منطقه اعمال شد. کردها با استقرار در مرزهای خراسان تا حدی از تجاوزات ازبک‌ها و ترکمن‌ها به خراسان کاستند. این تغییر و تحولات در مرزهای خراسان موجب شد تا کردها با استقرار در مناطق شمالی به زندگی روزمره ادامه داده این گروه به لحاظ فرهنگی آداب و رسوم منحصری دارند که در این نوشتار به مراسم عروسی پرداخته می‌شود. دوست هنرمند آقای اکبر سفری مقدم که تمناهای از عکس‌های این مراسم در اختیار گذاشتند تشکر می‌کنم.

کلیدواژه‌ها: صفویه، کردهای لایین، آداب و رسوم.

موقعیت جغرافیایی

بین دوشهر کلات نادر و درگز، در منطقه سرسبز، مردمانی خونگرم زندگی می‌کنند که از زمان‌های دور شغلشان دامداری و کشاورزی بوده است. دره سرسبز لایین که در برگیرنده چندین پارچه آبادی کمی متعدد است؛ از دامنه رشته کوه‌های سربه فلک کشیده هزارمسجد شروع شده و به منطقه مرزی به نام سنگدیوار ختم می‌شود. تاریخ، حکایت‌های شنیدنی و قابل توجهی از مرزبانان این مردمان، در سینه نهفته

* پژوهشگر تاریخ

۱ - مقاله نگارنده با عنوان دولت صفویه و تقویت مرزهای خراسان، در همایش صفویه، تبریز، ۱۳۸۳ ارائه شده است.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۴/۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۸/۶/۲۴

دارد اگر از قلعه هزار مسجد خط فرضی‌ای در امتداد شمال ترسیم کنیم با دو دره سرسبز مواجهه می‌شویم که مهمترین آبادی آن چهارراه و خاکستر به عنوان دو آبادی است که در حصار کوهها پنهان شده‌اند و دره دوم روستاهایی بنام لایین کهنه و بابا رمضان واقع است. روستای قدیمی لایین کهنه با داشتن آثار قدیمی چون حمام، مسجد، قبرستان و سنگ نوشته برای پژوهشگران حائز اهمیت است. تنها سنگ نوشته این منطقه وصیت به اهالی آن راجع به مقدمات بخصوص عدم استفاده از ساز در مراسمها است. قدمت این سنگ نوشته به یکصد سال قبل می‌رسد این دره پرآب و باصفاست و مکانی مفرح برای مسافرانی است که تعطیلات آخر هفته را در منطقه‌ای خوش آب و هوا بگذرانند. به خصوص روستای بابا رمضان با داشتن زیارتگاه، مکانی برای برآوردن حاجات مردمان منطقه است. در تقاطع این دو دره روستای رباط واقع شده است. پس از آن، روستاها به صورت خطی در مسیر رودخانه لایین سو واقع شده‌اند اولین نشانه‌های اسکان مردم در دشت در لابه لای کوهها نمایان است. غارها و کنده کاریهای روی کوههای عزیز آباد حکایت از تاریخ گذشته است. پس از آن روستای احمد آباد و سپس آبادی بزرگ لایین نو قرار گرفته‌اند؛ پس از اینکه از هجوم‌های ترکمانان به مرزها کاسته شد، مردم به فکر استفاده از دشت برای کشاورزی شدند؛ زیرا دشت سرسبز مکانی حاصلخیز برای کشت گندم، جو، پنبه و سایر محصولات کشاورزی بود. روستاهای حاجی آباد، رجب آباد، کریم آباد و آخرین نقطه سنگدیار اتمام آبادیهای دره لایین را رقم می‌زنند. آب رودخانه لایین پس از سیراب کردن و عبور از مزارع کشاورزی که اغلب به کشت برنج صدری بلند اختصاص دارند، وارد دشت ترکمنستان شده است. یکی از قدیمی‌ترین اسناد راجع به این رودخانه مسأله تقسیم آب است که تحت عنوان سواد پروتکل آبهای کلات بین ایران و نماینده روس در شعبان ۱۳۳۱ هـ ق منعقد شده است. در این پروتکل به نکاتی همچون کشت محصولات و نحوه تقسیم آب اشاره شده است. مردمانی که در مسیر رودخانه به سر می‌برند از کردها می‌باشند که به زبان کرمانجی تکلم دارند و شیعه مذهب هستند. مهمترین قبایل کرد زبان منطقه عبارتند از صوفیانلو، باج خوانلو، شیخوانلو، زیدانلو و... ضمن اینکه ترکها و فارسها هم گروهی از مردمان این منطقه را تشکیل می‌دهند و وجود اصطلاحات ترکی در برخی از محلها موجب می‌شود تا این نظریه قوت گیرد که ساکنان اولیه منطقه، ترک زبان بوده‌اند.

مردم منطقه به واسطه شغل دامداری از اواسط اردیبهشت ماه به مناطق سرسبز و صعب العبور هزارمسجد کوچ می‌کنند تا در هوای مطلوب بهاری به شغل دامداری بپردازند. مهمترین مناطق کوچ عشایر مکانهای چون النگ، کزدره، ارفچ، آوه، دریز و... می‌باشند. طبیعت زیبا و وجود درختان ارس، گیاهان

دارویی، حیات وحش با حیواناتی چون پلنگ، آهو، خوک و... مجموعه‌ای از زیبایی‌های خلقت در این نقطه نمایان کرده است.

این منطقه از گذشته دور، از دید سیاحان و جهانگردان دور نبوده است، راپورت در سال ۱۳۰۹ هـ. ق. از سوی ناصر الدین شاه مامور بررسی اوضاع کلات نادری شده و در ارتباط با تظلم خواهی اهالی لاین مطالب جالب توجهی ارائه داده است. در این گزارش از واگذاری آب لاین به روسها توسط حکام محلی سخن گفته شده است. دیگر نویسنده‌ای که اشاره به این منطقه دارد احمد مجد الاسلام کرمانی است که در سال ۱۳۲۴ هـ. ق. در کلات محبوس شده است ضمن اشاره به وضعیت منطقه، دزدی و غارتها صورت گرفته در خاکستر را یادآور شده است؛ وی به مرکز پست و تلگراف خاکستر نیز اشاره دارد.

مراسم عروسی (داهت *Dahat*)

در گذشته همین که جوانان می‌توانستند به استقلال نسبی برسند، پدر و مادر و خویشان به فکر انتخاب یک نفر به عنوان شریک زندگی او می‌شدند. از بین دختران اقوام و آشنایان فردی را انتخاب و مقدمات ازدواج را فراهم می‌کردند. بنابراین بزرگان قوم که "ایلچه" می‌گویند برای خواستگاری رسماً به منزل پدر عروس می‌روند. مراسم خواستگاری معمولاً شبها انجام می‌شود و در این مراسم پس از اینکه طرفین به توافق رسیدند مقدمات شیرینی خوری فراهم می‌شود. در صورتی که پسر توانایی انجام مراسم عروسی نداشته باشد یکی از رسو می‌که در گذشته متداول بوده است فرار عروس بوده است، که در فرهنگ عامیانه به نام "رواندن" مشهور است. این رسم بدین نحو است که داماد پس از قبول و قرارهای که از طریق یکی از بستگان با عروس می‌گذاشت در نقطه مشخصی منتظر عروس می‌ماند. هر دو نفر با اسب از آن روستا فرار می‌کردند و در روستایی دیگر (خانه دیگر اقوام) ساکن می‌شدند سپس مراسم مختصر عروسی انجام می‌شد.

اما در صورتی که خواستگاری رسمی انجام می‌شد، بحث باشلق-قند (شیربها، مهریه) بود که معمولاً پول رایج آن زمان، گاو یا گوسفند به این امر اختصاص می‌دادند.

شیرینی خوری مراسمی است که دختر و پسر به صورت رسمی با همدیگر ازدواج می‌کنند. در شب شیرینی خوری مراسم قند شکن انجام می‌شد. طبق این رسم یکی از بزرگان مجلس به منظور شادباش و مبارکی دو کله قند در یک لحظه به هم می‌زد و قندها می‌شکست و حاضران در مجلس به داماد تبریک می‌گفتند. یعنی شکستن کله قند جزئی از مراسم ازدواج تلقی می‌شود. شعر کردی ایشو چنده ایشو چنده / وره بشکن کله قنده یادآور این مراسم است.

مراسم عروسی تقریباً سه شبانه روز است که فقط دو روز اختصاص به مهمانان و عموم مردم دارد یک هفته مانده به عروسی، مردی سوار بر اسب با پارچه ای پر از آبنبات و شیرینی از اول روستا، خانه به خانه می رفت و مردم را برای روز تعیین شده دعوت به عروسی می کرد. معمولاً افرادی که از وضعیت اقتصادی مطلوبی برخوردار بودند روستاهای مجاور را هم دعوت می کردند. از زمانی که به یاد دارم عروسی ها در فصل پائیز شروع می شدند. بعد از آن عده ای با تبرهای تیزمشغول تهیه هیزم می شدند. در سوی دیگر یک روز مانده به عروسی، زنان مشغول پخت نان محلی بودند. یک شب مانده به عروسی عده ای از افراد که قادر به کمک کردن و کار می باشند دعوت شده و تقسیم کار می شود هر کسی مسئول کاری در عروسی است، که اصطلاحاً به آن "قولخ کار" می گویند.

لباسی که زنان می پوشند از نظر اسلامی کاملاً پوشش یک زن مسلمان است و از چندین قسمت تشکیل شده است. پاچه یا شیلوار بصورت دامنی بزرگ که حاشیه های آن با هنرهای دستی بصورت ماهرانه تزئین شده است. نیم تنه لباسی نسبتاً بلند که تا روی زانو است و قسمت جلوی این لباس بادستان زنان هنرمند دارای نقش و نگارهای قابل توجهی است. شالی که بر سردارند، "چنگه" که مملو از سکه های قدیمی است و به وسیله دو چنگ در بالای سر قرار می گیرد. "بیست" لباسی است که قسمت های جلو آن پوشیده از سکه های قدیمی است، جوراب محلی و کفش از دیگر مواردی است که زنان در مراسم عروسی می پوشند.

از نزدیکی های ظهر روز اول عروسی دسته دسته مهمانان می رسند و همه مشغول کار هستند، میهمانان به خصوص خانمها با کادوهایی چون قند، روغن، برنج، پول ... به صاحب مجلس تبریک می گویند. مراسم عروسی به صورت رسمی بعد از نهار انجام می شود نخست عده ای از بزرگان وسایلی که داماد برای عروس خریده است به خانه پدر عروس می برند تا فردای روز دیگر همراه عروس به خانه داماد حمل شود.

"عاشق" دهل، سورنا و قوشمه از آلات موسیقی مقامی در جشن عروسی می باشد. ضمن اینکه دوتار و کمانچه هم در برخی از موارد استفاده می شود. نکته جالب توجه، موسیقی مقامی این منطقه یا آهنگها رزمی هستند که اینکه برگرفته از فرهنگ و تاریخ منطقه هستند و اصولاً مبارزات و مجاهدتهای برخی از سرداران در قالب نت های موسیقی نواخته می شود. سورنازن با مهارت خاصی ساعتها به نواختن می پردازد و دهل چی هم با کوبیدن بردهل مردم را دعوت به عروسی می کند اولین مراسم عروسی حمام بردن داماد است. در گذشته حمامها عمومی بودند آن روز حمام اختصاص به داماد داشت. عده ای از جوانان به همراه براهک (ساقدوش) داماد تا حمام بدرقه می کردند صدای هلهله و رقص فضای روستا را

در برمی گرفت. بر روی سر جوانان، لباس داماد و لباس ساقدوش با جعبه ای شیرینی قرار داشت. پس از استحمام، داماد را به خانه براه می بردند. (انتخاب براهه یا ساقدوش بدین نحو است که پدر مادر زمانی که بچه هایشان کوچک هستند فردی که هم سن و سال فرزندشان است با موافقت دیگر خانواده به عنوان براهه انتخاب می کنند). در منزل براهه مراسم رقصهای محلی و مراسم پوشیدن لباس دامادی انجام می شود. داماد و براهه، لباسهای نو می پوشند و بروی دوش داماد لباسی قرمز رنگ به نام "نون" قرار می دهند. پس از اینکه داماد لباسهایش را پوشید مراسم روبوسی و تبریک توسط افرادی که در مراسم وجود دارند انجام می شود. همراهان داماد با کادوهایی که خانواده براهه، گذاشته است به خانه داماد بر می گردند این کادوها اغلب مواد غذایی چون برنج و گوشت، روغن، چای پستی و... می باشد.

در خانه پدر عروسی، هم مراسم مشابه ای انجام می شود زنان و دختران گرد عروس جمع شده و با شادی مقدمات عروسی فراهم می کنند مراسم حمام و خانه دستنخواه انجام می شود.

در حین مراسم عروسی، رقصی که برگرفته از حرکات رزمی است در بین مردان و زنان انجام می شود که این حرکات دسته جمعی را "گووند" می گویند. معمولاً آهنگهایی که برای زنان نواخته می شود، خیلی سنگین است با قرار گرفتن کف دو دست در مقابل این حرکات ادامه دارد و دو قرصه را تشکیل می دهد مردان با آهنگهای انارکی، دو قرصه تند و چوب بازی حرکات به نمایش می گذارند.

کم کم شب می رسد آن زمان که برق نبود از هر سو مردم با چراغ توری به مجلس عروسی می آمدند تا در روشن شدن محیط کمک کرده باشند. همچنین در محوطه ای که میهمانان در حال رقص یا تماشا هستند، آتش هایی روشن می کردند و جوانان در اطراف این آتش می رقصیدند. ساعت هشت تا نه شب صاحب مجلس میهمانان را دعوت به شام می کرد، در گذشته شام آبگوشت بود.

در قسمت زنان مراسم تهیه حنا انجام می شود یکی از مردان با خواندن آهنگ "عروس حنا مبنده" حنا تهیه می شود در میان دست های منظم و هیاهوی زنان عاشق با نواختن "قوشمه" مجلس را گرم می کند.

پس از صرف شام، مجدداً مراسم رقص و پایکوبی انجام می شود. زنان و مردان گروهی حنا را برداشته و به منزل پدر عروس می روند صدای دهل و سورنا و شادباش حاضران، فضا را شاد می کند. قبل از اینکه مراسم خنابندی انجام شود داماد شروع می کند به انداختن سیب، انار و شیرینی.

در منزل پدر عروس مراسم خنابندان انجام می شود. براهه دستهای داماد و دستخواه، دستهای عروس را حنا می زند. در حین خنابندی اشعاری خوانده می شود و مجلس شب با این مراسم به پایان می رسد البته نکات ریزی در خنابندی وجود دارد که به یک مورد آن اشاره می شود. مانند پسر بچه ای

چهار پنج ساله از خنای کف دستهای عروس برداشته و به سرش می گذارند، آنها براین باور هستند که اگر این عمل انجام شود، فرزند اولشان پسر خواهد بود.

با طلوع آفتاب دومین روز عروسی شروع می شود. میهمانان بعد از صرف صبحانه به میدان کشتی می روند.

کشتی چوخه از جمله ورزشهای جناب و پرفرنار در بین کردهاست. چوخه یک نوع لباس کوتاه است که جوانان می پوشند، لباسی خشن و شلوازی با پاچه های کوتاه و شالی محکم بسته شده به کمربین مراسم صبح روز دوم عروسی شروع می شود و تا ظهر ادامه دارد. در ابتدا هر کسی که مدعی است با حریفان کشتی می گیرد. جذابیت این ورزش به حدی است که در برخی موارد پیران و میان سالان هم با پوشیدن لباس کشتی می گیرند. در نهایت قند که عبارت است از هدیه هایی از سوی خانواده داماد اعلام می شود. معمولاً قند اول یک قوچ می باشد. آنچه در کشتی چوخه حائز اهمیت است روحیه مردانگی و پهلوانی است که از گذشته در بین چوخه کاران وجود داشته است. شروع کشتی با ذکر صلوات و مدد از مولی علی (ع) شروع می شود و نوازندگان با طنین آواهای چون سردار عوض خان روحیه جنگندگی و وشور میهن پرستی به چوخه کاران گوشزد می کنند در بین آواهایی موجود صحنه ای از رزم در بین دیدگان حاضران مجسم می شود.

کشتی چوخه، دارای فنون مختلفی است که عمومی ترین آن فن لنگ می باشد. چوخه کاران مشهور از منش پهلوانی برخوردارند و همیشه بعنوان سنبلی و نمونه در بین عموم مردم مشهورند.

نزدیکهای ظهر پس از اینکه مراسم کشتی تمام شد به دنبال عروس می روند. عروس در حالی که سوار براسب است و داماد پیاده در کنار او، به خانه خودشان می آیند. پیشاپیش عروس جوانان می رقصند، همه خوشحال و شاد هستند.

همینکه عروس به خانه داماد می رسد، گوسفندی قربانی می شود. سپس داماد از بالای بلندی شروع می کند به سیب و انار انداختن. پس از پایان این مراسم، عروس را به خانه خودش راهنمایی می کنند. قبل از ورود به خانه آینه و قرآن و آب در مقابل دیدگان او قرار دارد. در این لحظه لیوان شیشه ای یا یک تخم مرغ جلوی پای عروس می شکنند؛ عروس پس از بوسیدن قرآن به داخل خانه هدایت می شود.

مراسم جمع آوری هدایا برای عروس انجام می شود. درسوی دیگر، میهمانان مرد در حال دادن هدایای نقدی هستند. پس از جمع آوری هدایا نهار به میهمانان داده می شود و بدین شکل مراسم عروسی به پایان می رسد.

آنچه حائز بر اهمیت این رسوم می‌افزاید، برگزاری این مراسم به دور از هرگونه تجمل‌گرایی است. ساده زیستی سرلوحه این مراسم سنتی است. اما در طی سالهای اخیر، خطر جدی این مراسم را تهدید می‌کند. روی آوردن مردم به مسائل جدید، سبب شده است تا این مراسم همانند دیگر سنتها روبه فراموشی رود.

پښتونستان د علومو او مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علومو انسانی